

Dialogroman om den moderna döden – en väckarklocka

Författaren Carl-Henning Wijkmarks fiktiva berättelse, »Den moderna döden« (Norstedt förlag), som kom ut redan 1978 (med tillägg 1985) gavs ut på nytt år 2005. Bokens stora fråga, hur vi skall möta problemet med det ökande antalet äldre människor i vårt land, är mer aktuell idag än då boken gavs ut första gången. Antalet 65-åringar och äldre har i Sverige ökat från drygt 1,1 miljoner 1970 till drygt 1,5 miljoner 2000. Ökningen är mest markant i gruppen 75 år och äldre, från drygt 0,4 miljoner 1970 till knappt 0,8 miljoner 2000 [1].

Den tyske författaren Hans Magnus Enzensberger skriver på nytgåvans omslag att »Wijkmark var ett par decennier före sin tid, och det han hade att säga om de västeuropeiska samhällenas demografiska problem var sannolikt för obehagligt för att någon skulle vilja ta honom på allvar«.

Bokens handling är följande: MÄSS, projektgruppen inom Socialdepartementet för vissa frågor rörande människans slutskede, ordnar på en kursgård vid Öresund ett symposium kring temat »Människans slutskede«. Medverkande är psykiatern Caspar Storm från institutet för medicinsk etik, som bidrar med ett föredrag om vårdetik och samhällsetik, och den danske idéhistorikern och skriftställaren Aksel Rønning, som ger en återblick på människo-

värdets historia. Som moderator tjänstgör departementsdirektör Bert Persson. Teologie doktor Seth Carnemo tar i flera inlägg upp olika religiösa aspekter på frågan. Vårdekonomen Stina Cullverts enda inlägg består i en namnkorrigerig.

Wijkmark återger ordagrant föredrag och inlägg. Yttre attribut som mat och umgängesformer i övrigt under mötets två dagar är omnämnda enbart i förbigående. Innehåll i anföranden och repliker samt retoriken blir det centrala. De mest inhumana förslagen på att lösa frågan om ökningen av antalet äldre framförs på ett sätt som gör att de upplevs kusligt trovärdiga.

Den antika döden för 2 000 år sedan beskrivs som en godmodig död – ett benrang-el med ett vinkrus i händerna enligt en golvmosaik från Pompeji. Den moderna döden däremot är en steril sjukhusvägg utan mänsklig gestalt. I Pompeji levde människorna intensivt innan döden tog dem medan vi idag dör utan att ha fått leva, först som produktionsfaktorer, sedan på nåder som gamla och snart kanske inte det heller. Det låter onekligen ganska pessimistiskt.

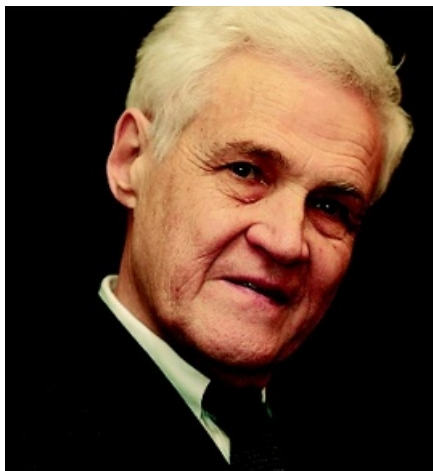
Wijkmark skriver med ett starkt samhällsengagemang. Centrala teman i hans författarskap är människovärdet och den politiska moralen – teman som också dominerar denna bok.

DÖDEN SPELAR SCHACK.

Muralmålning av Albertus Pictor i Täby kyrka från sent 1400-tal. Budskapet kan överföras på dagens politiker, som har våra öden i sina händer.

Foto: Gabriel Hildebrand, Riksantikvarieämbetet.

Moderatorn Persson talar inledningsvis om att det måste bli naturligt för oss att dö när vår aktiva tid är förbi, men vi måste lösa problemen med de gamla, inte mot dem. På vilket sätt kan vi skapa efterfrågan på eutanasi och lägga grunden till en ny lagstiftning? Inom det här området finns en stor latent reformberedskap hos samhällets svaga, som alltid varit undergivna och inte velat ligga det allmänna till last. När krämporna med åren blir allt fler känns trycket från de yngre allt mer, och vi vill då från samhällets sida ge en lagfäst rätt till trygghet mot ett utdraget åldrande. Persson talar om ett framtida åldersstreck vid 70 eller 75. Han anger att vi kan ha en döds kontroll likaväl som en födelsekontroll. För att få ett samtycke från de gamla att sluta sina liv tidigare kan man vädja till deras vi-känsla i samhällssolidaritetsens tecken.

Det tycks som om tiden sprungit i fatt Wijkmark. Det som han skrev i satirisk form för flera decennier sedan håller nu på att bli verklighet. Eutanasi har legaliserats i Belgien och Nederländerna och kan också komma att legaliseras i England. I Schweiz och Oregon (USA) är läkarassisterade självmord legaliserade [2].

Psykiatern och medicinikern Storm anklagas av idéhistorikern Rönning för att inte respektera livet för dess egen skull utan ge makthavarna ett »förhandlingsbart« människovärde om de har behov av detta – en opportunistens filosofi eller en så kallad flexibel etik. I en essä från 1989 [3] skriver Wijkmark att etikkommittéerna växer upp som svampar ur jorden och alstrar en mängd konferenser och dokument. Därigenom fångar man upp och avleder terapeutiskt ett växande behov av samhällsmoralisk diskussion/engagemang hos medborgarna, vilket jag instämmer i. Jag har också frågat mig om inte etiska seminarier ibland arrangeras i syfte att legitimera nedskärningar i vård och omsorg.

På den andra konferensdagens eftermiddag avhandlas det så kallade B-projektet. Här får satiren närmast komiskt absurda övertoner. En omfattande industriell produktion kan initieras och skapa jobb, från överläkare till vårdbiträde, genom en systematisk återvinning från den döda människokroppen. Betydelsefulla ämnen som man hittills utvunnit från slaktdjur kan i stället tas från döda människor. Från människors skallar kan man plocka ut sömnmedel och andra psykofarmaka som givits under livets slutskede. Persson föreslår inrättandet av terminalstationer i närheten av landstingens långvårdssjukhus. Huvuduppgiften för terminalstationerna skall vara forskning och preparering för

CARL-HENNING WIJCKMARK, författare och samhällsdebattör, som fått stor internationell uppmärksamhet. »Den moderna döden« har med framgång iscensatts i Tyskland, där diskussionerna kring aktiv dödshjälp är livligare än någonsin sedan den schweiziska dödshjälpskliniken Dignitas försökt etablera en filial i landet. Föreställningen i Senftenberg i gamla Östtyskland gestaltades som en konferens där publiken blandades med skådespelarna/konferensdeltagarna runt ett stort sammanträdesbord.

Foto: Rasche

återanvändning och industriell återvinning. Solidaritet och rättvisa kräver att ingen undandrar sig denna sista samhällsplikt. Kroppsflykt till utlandet förhindras med indragning av pass för sjuka människor. Särskilda tulläkare undersöker och hejdar misstänkta utlandsresenärer vid gränserna.

I boken omnämns endast fem personer. Tre av dem, departementsdirektören, psykiatern och teologen, för fram sina förvrängda idéer på ett byråkratiskt och pseudovetenskapligt språk, avskalat alla emotionella inslag. Den ende som försvarar människovärdet och humanismen är den danske idéhistorikern (är det en tillfällighet att han är dansk?).

Det finns likheter mellan Wijkmarks bok och två av den engelske författaren George Orwells böcker, främst framtidsskildringen »1984« [4] men också fabeln »Djurens gård« [5]. Wijkmark använder på samma sätt som Orwell medvetet makthavarnas språkförvrängningar för att förstärka samhällskritiken.

I satirisk form skildrar Wijkmark den avhumaniserade värld vi alla kan riskera att hamna i vid livets slutskede om vi inte från humanistiska utgångspunkter tar oss an problemet med det växande antalet äldre i vårt land.

Människor får inte ses enbart som produktionsvaror. Vi måste visa gamla och sjuka respekt, medmänsklighet och omsorg. Böcker av Göran Rosenberg [6] och Anna Bäsén [7], som recenserats i LT nummer 7 respektive nummer 34 år 2004, visar påtagligt bristerna i dagens svenska äldreomsorg.

Utsatta grupper som gamla, psykiskt sjuka, missbrukare och hemlösa far idag illa i vårt så kallade välfärdsland. Vi tillsätter konferenskommittéer som kartlägger problemens storlek, resursbehov m m, men någon långsiktig implementering med tillskapande av resurser värda namnet kommer däremot oftast inte till stånd. I stället sätts samhällets pengar in på områden som kortsiktigt kan ge politiska vinster.

Låt Wijkmarks bok bli en väckarklocka. I slutskedet av våra liv vill vi nog alla att de humanistiska värdena skall stå högst på dagordningen.

Jan Halldin

leg läkare, med dr, Stockholm
jan.halldin@sll.se

Läs mer Referenslista <http://ltarkiv.lakartidningen.se>